

Göblyös Péter

Sztojanovits Jenő, a Mátyás templom karnagya

Sztojanovits Jenő (1864. április 4. Pest — Göblyös Péter ny. radiológus főorvos, egyetemi magántanár (Budapest).
1919. január 28. Budapest) csaknem 6 éven át, 1913. október 26-tól 1919. január 28-ig, tehát haláláig volt a Mátyás templom karmestere. Rendkívüli idők rendkívüli egyénisége volt. A rendkívüli időket a „boldog békeidők”, a Millénium, a XIX–XX. század fordulója, majd az I. világháború, az „őszirózsás” forradalom és a röviddel Sztojanovits halála után kitört Kommün jelentették.

Rendkívüli egyéniségének összetevői: egy személyben volt színpadi művek sikeres zeneszerzője, kiváló kóruskarmester, buzgó egyházzenesész, a zeneélet céltudatos szervezője, folyóiratok nagy műveltségű szerkesztője és munkatársa, elméleti művek nagy tudású szerzője, pedagógus, és mindez minden hivatalos szakképesítés nélkül.

Rendkívüli egyéniségének összetevői: egy személyben volt színpadi művek sikeres zeneszerzője, kiváló kóruskarmester, buzgó egyházzenesész, a zeneélet céltudatos szervezője, folyóiratok nagy műveltségű szerkesztője és munkatársa, elméleti művek nagy tudású szerzője, pedagógus, és mindez minden hivatalos szakképesítés nélkül.

Polgári családból származott, apja a legelső budapesti polgári iskola igazgatója volt. Zenei képességeit anyai ágon örökölte: nagyapja Budafokon kántor, nagybátyja az egykori prágai Smetana-tanítvány, Bellovics Imre (1847–1921), a Budapesti Zenekedvelők Egyesületének vezető karnagya volt.

Zenei képességei már gyermekkorában kiderültek; először nagyapjától tanult, majd Bellovics tanította zongorára, orgonára, összhangzattanra, hangszerelésre. Ennek eredményeképpen már 12 éves korában orgonálhatott az Egyetemi templom adventi Rorate-miséin.

Kérdéses az az életrajzaiban szereplő adat, hogy 1881-ben, tehát 17 éves korában már iskolai énektanár volt, hiszen ekkor még ő is gimnáziumba járt. Legfeljebb az képzelhető el, hogy apja biztosított neki tanítási lehetőséget saját iskolájában.

Érettségi után az orvosegyetemre iratkozott be, amelyet sikerrel el is végzett, csak államvizsgáját nem tette le, tehát nem avathatták doktorrá, de ekkor már a Népszínházban, Blaha Lujzával a főszerepben, olyan sikerrel játszották a Turandot-történeten alapuló *Peking rózsája* c. operettjét, hogy úgy döntött, főfoglalkozású zenész lesz. Döntésében nem befolyásolta, hogy szervezett, hivatalos zeneoktatásban sohasem részesült.

Egymás után írta operettjeit, melyek közül a *Csókkirály* érte el a legnagyobb sikert: az ország minden zenés színházában játszották. Az Operaházat is meghódította, operáit, balettjeit sikerrel adták elő. Legsikeresebb operája a *Ninon* volt, legsikeresebb balettje a *Csárdás*, melynek különösen a 3. felvonása aratott nagy tetszést; ezt külön is játszották, ünnepélyes alkalmak díszelőadásain is,

pl. 1891-ben, I. Ferenc József látogatásakor vagy 1894-ben, amikor I. Ferenc József Ognyenovics Milán szerb királlyal együtt nézte meg, és 1897-ben, II. Vilmos német császár budapesti látogatásakor, a tiszteletére adott díszelőadáson. Ferenc Józsefnek különösen tetszett.

Érdekes módon zeneszerzői tevékenységet főleg életének a XIX. századra eső szakaszában fejtett ki. Bár később is folytatta zeneszerzői működését, valamint a dalármozgalomból is tevékenyen kivette részét, a XX. században már főleg szervezési kérdésekkel foglalkozott, elméleti tevékenységet végzett.

Zenei munkássága mellett újságíróként, szerkesztőként is működött: 1900 s 1901 között szerkesztette a *Zenevilág* folyóiratot, és több más újságnál is dolgozott (*Szabad Szó*, *Magyar Zenészek Lapja* stb.). Újságcikkeit *-ts* jellel szignálta. Közéleti aktivitására jellemző, hogy 1904-ben ő alapította meg a Magyar Zenészek Országos Egyesületét, melynek 1913-ig elnöke is volt.

Iskolai énektanár, majd 1905-től énekkarttatási szakfelügyelő lett, ő érte el, hogy mind az elemi, mind a középiskolákban kötelező tantárgy lett az ének. Ennek színvonalas oktatása céljából tanfolyamokat szervezett tanítóknak, hogy az éneket megfelelően tudják tanítani.

Szervezési képességeire felfigyelt Bárczy István, Budapest polgármestere is. Amikor 1905-ben felszentelték a budapesti Szent István-bazilikát, Bárczy őt nevezte ki a templom legelső karmesterévé. Ez —Sztójánovits zenei múltjának ismeretében— csodálkozást keltett, de ő, kellő előkészületek után, felnőtt új feladatához. 1906-ban ő szervezte meg a Bazilika ének- és zenekarát, és ő vezette be, hogy templomában minden nagymisén a mise propriumát énekelték az addig szokásban volt népének vagy motetták helyett.¹

Munkabíráására jellemző, hogy bazilikai tevékenysége mellett tanított is. 1909-ben —apja nyomdokát követve— a Nagydíófa utcai polgári iskola igazgatója lett, 1910-ben ő kezdeményezte a Székesfővárosi Zenetanfolyamok létesítését, ezzel megteremtve az iskolai zeneoktatás rendszerét. 1912-ben megalapította a Fővárosi Énekkart, mely azóta is —több mint 100 éve— sikeresen működik. Ő kezdeményezte a Székesfővárosi Zenekar alapítását is. Elképzelése szerint a templomi zenekarokat vonták volna össze egy nagy zenekarrá, amely közművelődési céllal népszerű —nyáron a Városligetben ingyenes— hangversenyeket adott volna a templomokban való további működése mellett.² A Zenekar már csak halála után, 1922-ben alakult meg; jogutódai, a Fővárosi Zenekar, az Állami Hangversenyzenekar és a Nemzeti Filharmonikus Zenekar azóta is az ország legjobb együttesei közé tartoznak.

A Bazilika kórusa mellett más énekkarokat, főleg férfikarokat is vezetett: 1902-től 10 évig karnagya volt a Budai Dalárdának, mely az ő vezetése alatt kapta meg 1912-ben a Király-díjat. Vezetője volt még a Danubius Daloskörnek, a MÁV-gépgyári Tisztviselők Dalkörének is.

¹ Demény emlékezése cím nélkül: *A Zene* XVI (1934) 4. sz., nov. 15., 45.

² SZEGHÓ Sándor emlékezése cím nélkül: *A Zene* XVI (1934) 4. sz., nov. 15. 46.

1910-ben az ő vezényletével 2000 énekes adott szerenádót a Várban tartózkodó Ferenc József tiszteletére. 1912-ben a Fővárosi Énekkar mellett még egy kórust is alapított: a Turul Férfikart, mellyel nemzetközi sikert is elért: Olaszországban az olasz királyi pár előtt is szerepeltek. Ennek jutalmaként 1913-ban a Ferenc József Rend lovagkeresztjével tüntették ki.³

A Bazilika együttesét 1906-tól 1913-ig vezette. 1913-ban, Vavrincez Mór halála után, eddigi szervező munkája elismeréseként Bárczy őt nevezte ki a Mátyás templom zenei vezetőjévé. Az ő kinevezéséig eltelt idő alatt az együttest Vavrincez sokoldalú, nagy tehetségű munkatársa, Hoppe Rezső (1866–1927) vezette. A Bazilikában utódja Demény Dezső (1871–1937) zeneszerző-pap lett.

A Mátyás templom ének és zenekarát haláláig, 1919-ig irányította. Mátyás templomi tevékenységének ideje alatt is írt operát, operettekét, és elméleti műveket is alkotott. Munkájában legfőbb segítsége helyettese, Sugár Viktor (1872–1942) orgonaművész volt, aki az együttes vezetéséből karmesterként is nagy aktivitással vette ki részét.

Sztojanovits Jenő Mátyás templomi működésének egész idejéről részletes munkanapló készült, ezt azonban nem ő, hanem Sugár Viktor vezette. Sugár részletesen leírta az ének- és zenekar minden szereplésének műsorát, az egyes eseményekhez pedig saját, szubjektív, időnként ironikus vagy humoros megjegyzéseit is hozzáfűzte. A munkanapló, mely a Mátyás templom archívumában található, nem csak az ének- és zenekar történetének alapvető dokumentuma, de a megjegyzések révén érdekes kortörténeti adatgyűjtemény is.

Az ének- és zenekar továbbra is vásár- és ünnepnapokon a délelőtti 10 órai nagymisén szerepelt. Az egyházi ünnepeken kívül ünnepi misékkal emlékeztek meg V. Ferdinánd, majd I. Ferenc József halálának évfordulójáról, Ferenc József születés- és névnapjáról, koronázásának, Erzsébet királyné megölésének, az 1848-as törvények szentesítésének április 11-i évfordulójáról, majd Károly király és Zita királyné születés- és névnapjáról is. Szünet egész évben csak egy vásárnap volt, hagyományosan az akkor még állami ünnepként, munkaszünettel ünnepelt Úrnapja utáni vasárnap. Nyári szünet nem volt, csak 1917–1918-ban július 1-től augusztus 15-ig, valószínűleg takarékosági okokból, a Főváros feltehetően nem tudta fizetni az együttest.

Sztojanovits Jenő első alkalommal 1913. október 26-án, Schubert *G-dúr miséjének* előadásával vezényelte a templom együttesét. Téves tehát az a több helyen is szereplő adat, hogy csak 1914-től volt regens chori. Csupán az képzelhető el, hogy eleinte megbízott vezetőként működött, s hivatalosan csak 1914-től nevezték ki vezető karnaggyá.

November 1-én, Mindenszentek ünnepén is ő vezényelt; Beliczay *F-dúr miséje* volt műsoron, 2-án azonban már átadta a vezénylest Sugárnak, aki ekkor vezényelte először a templom együttesét, majd, minthogy november 2. vasárnapra esett, ezért halottak napját 3-ára helyezték át, ekkor is Sugár vezényelt,

³ Erről Hoppe Rezső ünneplő beszámolóban emlékezett meg: „Sztojanovits Jenő kitüntetése”, *Magyar Dal* XIX (1913) 11. sz. 1.

mindkét alkalommal Vavrincez-művet, az *e-moll misé*-t, illetve a *Requiem*-et. (A Sors különös döntése: 29 év múlva Sugár utolsó vezénylése is a Vavrincez-*Requiem* volt, 1942. március 11-én, öt héttel halála előtt).

Ezután Sztojanovits és Sugár felváltva vezényelt, sőt, gyakran még mise közben is váltották egymást: pl. a mise elején Sztojanovits vezényelt, Sugár orgonált, majd cseréltek, Sugár vezényelt és Sztojanovits orgonált. Előfordult, hogy Sztojanovits egy-egy misének csak az első előadását vezényelte, azután átadta Sugárnak. Sztojanovitson és Sugáron kívül csak egyetlen egy alkalommal vezényelt más karmester: Zöld Károly, a templom helyettes kántora, „succentora”, aki 1917. dec. 9-én vezényelte Weirich *Missa sollemnis*-ét.

1914-ben a Székesfőváros szabályozta a templom zenei életét, és ebben eléggé szűkkeblű volt: az együttes létszámát 35 főben határozta meg, az alábbi fizetésekkel:

Karnagy: Sztojanovits Jenő	4 000 korona
Másodkarnagy és orgonista: Sugár Viktor	1 000
Énekkar: szoprán: Gergelyi Erzsébet szólista és 4 kórustag	
alt: Kodolányiné Scapa Henrietta szólista és 2 kórustag	
tenor: Fehér Imre szólista és 3 kórustag	
basszus: Rezik Béla szólista és 3 kórustag	
összesen tehát 4 szólista és 12 kórustag.	
Zenekar: koncertmester: Bachmann József és 3 I. hegedű (összesen 4)	
	2 II. hegedű
	2 brácsa
	2 cselló
	2 nagybőgő
	2 klarinét
	2 kürt
	üstdob
	összesen 17 zenekari tag

Együttesen tehát $2+16+17=35$ fő.

Fizetések: szólóénekesek	420 korona
kórustagok	320
koncertmester	360
zenekari tagok	300
kottatáros	100

A Mátyás templom zenei élete tehát a Székesfővárosnak 15 780 koronájába került. Sugár mint kántor a plébániától még 200 korona juttatást is kapott, Paradeiser János kottatáros egyben a brácsaszólamban is játszott.

Vavrincez elhunytja miatt tehát nem maradtak ki tagok, sőt, a Székesfőváros takarékosága miatt Sztojanovitsnak és Sugárnak módja volt arra, hogy csak

a legjobbakat tartásuk meg. A válogatást olyan körülmények között végezték el, hogy a kórus számos tagja később mint szólista is használhatónak bizonyult.

Feltűnő, hogy a zenekar összetételét a Vavrincez által használt összeállításban adták meg. Vavrincez minden egyházi művét így hangszerelte. Ezáltal viszont elvesztették a klasszikusok által használt két oboa, két trombita összeállítást. Így módon az orgona is nagy szerepet kapott, az azonban gyakran okozott bosszúságot, hogy „a király orgonája” eléggé megbízhatatlan volt, gyakran elromlott, 1914. szeptember 20-án, éppen nagymise közben még ki is gyulladt, többször is heteken keresztül kellett javítani.

A személyzet tehát adott volt, a legfőbb feladatot már a repertoár összeállítása jelentette. A Vavrincez-darabok túlsúlya miatt méltatlanul mellőzött remekművek kerültek ismét műsorra: Mozart: *Koronázási mise*, Mozart: *Spatzen-messe* (*Missa triumphalis* néven), Beethoven: *C-dúr mise*, Palestrina: *Missa brevis*, *Missa Iste confessor*. A műsor színesítésére az akkor közkedvelt szerzők miséit is műsorra tűzték: Rheinberger: *C-dúr mise* és *G-dúr mise*, Griesbacher: *Kétszólamú mise* (külön női kari és külön férfikari előadásban), Weirich: *Missa sollemnis*, Goller: *Esz-dúr mise*, Seyler: *f-moll mise*. Végre énekeltek gregorián misét is, de az nem derült ki, melyiket. Vavrincez művei már csak gyakorlati szempontból is műsoron maradtak: *c-moll mise*, *e-moll mise*, *Esz-dúr mise*, *Requiem* — és természetesen az elhagyhatatlan *Missa pastoralis*, a *Karácsonyi mise*. 1915-ben templomunkban is előadták Sztojanovits korábban írt *F-dúr misé-jét*.

Addig nem énekeltek motetták is elhangzottak vagy felújították őket: Allegri legendás *Miserere-je*, Ett: *Pange lingua*, Victoria: *Popule meus*, Palestrina: *O bone Iesu*. Sztojanovits művei műsorra kerültek: *Tantum ergo*, *Ave maris stella*, *Esz-dúr Ave Maria*, *Stabat mater*, *Vexilla regis*. Sugár is jelentkezett zeneszerzőként *Ave Maria-jával*. Műsoron maradtak egyes Vavrincez-művek is: *Regina caeli*, *Confirma hoc*, *Ecce sacerdos*, *Veni Sancte*, *Gloriosus Deus*, *Salve Regina*, *István király-ének*, *Libera*.

A kor szokása szerint egyes népénekek, pl. a *Boldogasszony*, *Anyánk*, *Keresztények*, *sírgatok* szólószámként is elhangzott. A nagybőjti szertartásokhoz Goller kitűnő nagyheti szertartáskönyvét használták. A gregorián proprium éneklését a Mátyás templomban is bevezették.

A háborús időkben gyakrabban került műsorra Erkel *Himnusz-a*, amely akkor még nem volt nemzeti himnusz, mert az a *Gott erhalte* volt, az utóbbit azonban miséhez kapcsolódva sohasem énekeltek.⁴

Jelentős eseménye volt a templom történetének 1914. április 24. A Katolikus Sajtóegylet Hölgybizottsága rendezésében ekkor hangzott el a templom történetében az első olyan hangverseny, amelyre belépti díjat szedtek. Sztojanovits vezényletével többek között részletek hangzottak el Liszt *Esztergomi misé-jéből*, Beethoven *C-dúr misé-jéből*, Mozart *Requiem-jéből*.

⁴ Sziklavári Károly személyes közlése.

Sztojanovits és Sugár a legnagyobb egyetértésben, nagy lendülettel és munkabírással, eredményesen vezette az együttest, lelkes munkájukba azonban iszonyatos robbanással szölt bele a Történelem: elkezdődött az I. világháború! Ennek következtében az ének- és zenekar számos tagjának be kellett vonulnia, sőt a mozgósítás Sugár Viktor nyugállományú tüzérszázadosra is vonatkozott. A szerb harctérre vezényelték, ahol tényleges harci feladatokat kellett végrehajtania. Szerencsére később Komáromba rendelték, ahonnan már könnyebben tudta tartani a kapcsolatot a templommal. A háborúban olyan vitézül harcolt, hogy nyugállományú őrnaggyá léptették elő.

Sugár távollétében az egyébként is kis létszámú együttes megmaradt részét Sztojanovits irányította — a lehetőségekhez képest. A munkanaplót Sugár legkedvesebb tanítványa és bizalmas barátja, Sárkány Sándor orgonista vezette.

A változatosság biztosítására jelentéktelen szerzők egyszerűen megtanulható, jelentéktelen műveit kellett műsorra tűzni, vagy felújítani (Brosig: *f-moll mise*, Brosig: *Missa sollemnis*, Schweitzer: *d-moll mise*, Bibl: *C-dúr mise*, Leitner Gusztáv: *G-dúr mise*). A repertoár alig néhány misére korlátozódott, gyakran egy misét több, egymás után következő vasárnapon is elő kellett adni.

A háború áldozatokat is követelt: egyre több volt a hadiárva, hadiözvegy. A bevonultak családtagjai is nélkülöztek. Ezért „a hadba vonultak hátramaradt családtagjainak segélyezésére” 1915. május 12-én „Augusztia főhercegnő ő csász. és kir. fensége, valamint Dr. Csernoch János bíboros, Magyarország hercegprímása legmagasabb védnöksége alatt” jótékony célú hangversenyt rendeztek, melyen a közreműködők: Hubay Jenő, Hermann Jadowker, porosz kir. kamaraénekes, Sándor Erzsi, Szemere Árpád, az Operaház kiválóságai, valamint Sugár Viktor orgonán díjtalanul léptek fel.

1916. november 21-én, 68 évi uralkodás után, 86 éves korában, hirtelen elhunyt Ferenc József. A hivatalos gyászszertartáson, december 4-én az együttes Mozart *Requiem*-jét adta elő, viharos előzmények után: a templom plébánosa, Nemes Antal püspök, saját temploma énekkarának mellőzésével az Operaház együttesével kívánta a művet előadatni. Csak Sztojanovits és Sugár határozott és erőteljes fellépése következtében vált végül lehetővé, hogy a művet a Mátyás templom „megerősített és kiegészített” ének- és zenekara adja elő, Sztojanovits vezényletével. Kiegészítésként Vavrincez *Libera*-ját is előadták. A főcelebráns, Csernoch bíboros külön elismerését fejezte ki az előadóknak. Nem világos, hogy ezt a nehéz, hosszú és bonyolult művet mikor tanulták meg. A munkanaplóban nem szerepel, hogy próbálták volna. Az együttes volt annyira magas színvonalú, hogy két hét alatt meg tudták tanulni?

December 10-én elkezdődtek az új király, IV. Károly koronázásának előkészületei, amelyek nem kis viharral jártak. A nehézségek már azzal elkezdődtek, hogy a koronázási szertartásra a templomot teljesen át kellett rendezni, és emiatt a templom használhatatlanná vált. Nemes plébános kiadta az utasítást: a templom plébániai funkcióit a korábbi időszakhoz (a templom renoválási idejének 1874 és 1896 közötti szakaszához) hasonlóan a Mária Magdolna- (hely-

őrségi) templomban kell ellátni. Utasította az ének- és zenekart, hogy a továbbiakban ott működjenek. Ezt Sztojanovits, Sugár, az ének- és zenekar (talán a kórus szűk volta, talán az ottani orgona rossz állapota miatt) megtagadta. Valószínűleg nem is voltak zenés misék.

Közben a koronázási szertartás részleteinek kidolgozása is folyt, és ebben a zenei résznek is jelentős szerepet kellett játszania. E téren is óriási intrikák indultak meg, ezekről Sugár részletesen beszámol, és ez a beszámoló a Munkanapló legértékesebb része, mert olyan részletekről is említést tesz, amelyekről valószínűleg sehonnan nem lehetne információkat szerezni.⁵

Mivel a leírás adatai hozzátartoznak a Mátyás templom zenetörténetéhez, indokolt, hogy a feljegyzések ide vonatkozó részét teljes egészében közöljem, megtartva Sugár eredeti helyesírását (néhány elírást hallgatólágyosan javítva):

... Miként már tuloldalon is megírtam, — Ferencz József requiemekor megindult az opera részéről egy mozgalom, hogy a requiemet ők csinálják; — ez ellen protestáltunk, s sikerült is győzedelmeskednünk; a requiemet mi tartottuk, illetőleg a zenei részeit mi szolgáltattuk. —

De bezzeg most jött csak a harc; — az opera — (talán nem is a testület maga, inkább csak egyes szereplő személyek) kiadta jelszót, — „itt nem szabad engedni, — a koronázási misét nem szabad másnak játszani, mint az operaháznak”.

E sorok írója, elmentem Sztojanovits Jenő karnagyhoz, s megmondottam neki, hogy a végletekig fogunk küzdeni, de nem hagyjuk magunkat, s ha kell, késhegyre is megyünk. — Mindenekelőtt meg kellett tudni, kik az intéző körök? Kiknek hatáskörébe tartozik a koronázás zenei része? Én elmentem Dr. Nemes püspök úrhoz; — ez az úr teljesen be volt gombolkozva (no ná! — hát milyen is lehetett volna?) Ő mondotta, nincs semmire sem felhatalmazva, — az „intéző körök” mások.

Sztojanovits elment a Miniszterelnökséghez; ugyanezen eredmény: Tisza miniszterelnök nem volt Pesten, s valami segédfogalmazó azzal válaszolt, hogy a zenei részt a Kultuszminiszterium végzi. Én másnap elmentem Dr. Majovszky Pál min. tanácsoshoz. Teljesen negatív eredmény. Jezsuita szemforgatás, „az ügy még nincs eldöntve”, még nem tudni, mit fognak „az illetékes körök” határozni.

Erre megkérdeztem ezt az urat, hogy hát kik „az illetékes körök”, mire a hihetetlen választ kaptam: „kérem, ezt én nem tudom”. — Látva ezt a határtalan maliciát és perfidiát megmondottam ennek az úrnak: „Kérem, Önök megtehetik azt — mert sajnos nálunk Magyarországon minden lehetséges —, hogy minket innét kivágnak, — de én katonatiszti becsületszavamat adom, ha ez a hallatlan gyalázat velünk megtörténik, — én fogok utat és módot arra találni, hogy ezt az egész disznóságot, a mit önök elkövetnek, Ő Felségének, a ki engem személyesen ismer, „magas tudomására hozzam”. — Erre ez az úr kissé meghőkölt.

Elmondottam az egészet Sztojanovitsnak.

⁵ Mátéffy Balázs ezt a részletet a Mátyás templom saját újságjában, a *Várunk*-ban külön is közölte: 2007. VII., 3. sz., márc. 4., 15–18. Cím nélkül, csak az alábbi bevezetővel: „Az alábbiakban közöljük Sugár Viktor karnagy naplójának részleteit IV. Károly koronázásának előkészületeiről, valamint a Tisza Istvánhoz írt levelét [Az eredeti helyesírás megtartásával].”

Másnap elmentem Gr. Bánffy Miklóshoz, az Opera intendánsához; ő volt az egész koronázási munkálatoknak a fő-főrendezője. — Detto ugyanilyen eredmény; gögös fogadtatás, a milyen egyébként ilyen tökféjű mágnástól nem is csoda; neki is szó szerint ugyanazt mondtam, mint Majovszkynak. —

Ennyi gazságot látva, elmentem Sztojanovitscsal Dr. Csernoch hercegprímáshoz. — Ez az úr igazán nemes egyszerűséggel fogadott, belátta, hogy igazunk van, s megígérte, hogy mindent meg fog tenni, hogy mi csináljuk a koronázást. —

Előtte azonban én még itt mellékeltem levelet fogalmaztam meg, azt Sztojanovitscsal együtt aláírva elküldöttük Gr. Tisza István min. elnöknek —

Még dec. 15-én Nemes püspök úgy nyilatkozott a sekrestyés Tuskó György előtt, miután nekünk a templomi munkálatok alatt, mert ekkor ott nem voltak misék, át kellett volna a katonai templomba vonulni, s ott muzsikálni, — s én ez ellen protestáltam: „na jó, hát addig hadd pihenjen a kórus, ha már a koronázásnál úgy sem működhetünk közre.” — Képzeltető, hogy ez miként hatott reánk!

S ime alig három napra, hogy a levél Tiszához elment, — telefonál nekem Nemes, hogy ő kiharcolta a mi jogainkat, mégis mi fogunk muzsikálni, — s reményli, hogy hálásak leszünk neki ezért. — Csak egyet kötöttek „a vezető körök” ki, hogy az operából B. Sándor Erzsi énekeljen és a hegedűszólót Dr. Hubay Jenő, a m. k. Zeneakadémia tanára játssza. — Hát ebbe belé kellett nyugodni, sőt még egy énekesnőt kellett elfogadni, — mire én Durigot ajánlottam az alt szolóhoz; bár a mi altistánk ezt a részt ugyancsak kifogástalanul énekelte (K. Scapa Henriette). Durigo régi Mátyás templomi tag volt.

Ilyen harcokat kellett végig küzdenünk!

S mindezt miként most értesülünk, főtisztelendő Demény Dezső, a bazilika karmestere inszenálta; neki volt egy koronázási miséje. A helyett, hogy hozzánk jött volna s megkért volna, hogy csináljuk, a mit mi megtettünk volna, — elment az operához. Előbb magát ajánlotta fel dirigensnek (de miután köztudomású, milyen antitalentum, ezt lefűjták — ezt nekem Bosnyák Zoltán, Sándor Erzsi férje mondotta) látva, ez nem sikerült, beléhajszolta az operát. S ezek állottak neki kötélnék. — De hála Istennek, mégis csak győztünk; s mi csináltuk, és pedig oly fényesen, hogy mindenki — főleg idegenek, a legnagyobb elragadtatással nyilatkoztak róla. —

Sándor Erzsi nagyon szép hanggal — sajnos, kevés muzikális biztonsággal énekelt; Durigo, Szügyi és Vermes kitűnőek voltak, Hubay bizony nem játszott úgy, ahogy tőle az ember elvárta volna, — iszonyúan elsiette, úgy hogy Sztojanovits kénytelen volt reá szólni: „kérlek, hova sietsz?” Az „Ave maris stellában” az orgonát Sárkány Sándor növendékem s barátom játszotta, a hegedűszólót tései Foglár Titi, (kár, hogy olyan kicsi, pedig Sztojanovits ígérte, hogy fog nagyobbat írni.) — Így lezajlott a koronázás „annyi balszerencse s oly sok viszály után”. A Hymnust átdolgozásomban ötször énekeltük; óriási hatása volt. —

Az orgona jól működött, nem volt semmi baj sem, igaz az én hú Lorencz János orgonaépítőmmel (ki most mint káplár szolgál nálam) sokat is dolgoztunk az átintonáláson (hiába, Rieger nagyon nyersen intonál) s ő az egész idő alatt benn volt az orgonában. — Természetesen mentek köszönő levelek Tiszához és Csernochhoz. —

Sugár Munkanaplójában elhelyezte annak a levélnek a fogalmazványát, amelyet gróf Tisza István miniszterelnöknek írtak:

*Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Urunk!*

Legmélyebb tisztelettel alulírottak előre bocsánatot kérünk, hogy sorainkkal közvetlenül Nagyméltóságodnál bátorkodunk alkalmatlankodni, de miután egy egész testület hírnevéről és becsületéről van szó, ezt az utat találjuk egyedül célravezetőnek.

A Budavári Koronázó Mátyástemplomban évek óta működik vezetésünk alatt a főváros által szervezett és kinevezett ének és zenekar. Hogy tisztünket miképp teljesítettük mindenkor, annak csak egy példáját bátorkodunk felemlíteni: a dec. 4-én Ő Felsége megdicsőült apostoli Királyunk lelkiüdvéért tartott gyászmisét, melyen Mozart nagy requiemjét — az egyházi zeneirodalom egyik legnehezebb művét adtuk elő. —

Ő Eminenciája Dr. Csernoch János bíboros hercegprímás úr személyesen fejezte ki előttünk legmagasabb elismerését.

Most arról értesülünk, hogy a bekövetkezendő koronázás alkalmából bennünket mellőzve a koronázási misét a m. k. operaház tagjai a mi kizárásunkkal adták elő.

Hogy eme mellőzés reánk nézve, kik egész tevékenységünket az egyházi zene művelésének szenteljük, mennyire fájdalmas és megálló, — azt minden ember meg fogja tudni érteni.

Egész művészi presztizsünk egy csapásra tönkre volna téve.

Nagyméltóságod, a ki az igaz ügynek mindenkor a leghathatósabb védelmezője, mindenestre át fogja érezni azt a súlyos sérelmet, mely bennünket eme teröbe vett intézkedéssel érte.

Nyugodt lelkiismerettel s öndicséret nélkül biztosíthatjuk Nagyméltóságodat, hogy a Nemzet és a magyar Királynak korszakot alkotó koronázó ünnepélyén is, — úgy mint eddig mindig, meg fogjuk állni becsülettel helyünket.

Ennél fogva legalázatosabban s Nagyméltóságod meg nem rendíthető igazságérzetébe vetett teljes bizalommal kérjük

Kegyelmes urunkat,

hogy bennünket e morális arcucsapástól megkíméltetni kegyeskedjék.

*Nagyméltóságodnak
alázatos szolgálói
a Budavári Koronázó Mátyástemplom Ének és zenekara képviselőiben és megbízásából*

*Sztojanovits Jenő m.p.
karnagy
a Ferenc József rend lovagja*

*Sugár Viktor
h. karnagy, orgonaművész
ny. cs. és k. tüzérkapitány*

Miután a Mátyás templom művészei megkapták a megbízást, nagy lendülettel fogtak Liszt *Koronázási misé*-jének próbáihoz. Az ének- és zenekar magas színvonalára jellemző, hogy a nagyszabású művet nyolc próbával tanulták meg. A próbák december 18-án kezdődtek, naponta volt próba, még 24-én délelőtt is, a Cukor utcai iskolában. A kilencedik próba egyben már a főpróba volt, ez már a templomban zajlott.

A koronázáson (december 30.) csak a hat ordináriumtétel hangzott el, a graduále, offertórium nem. A Benedictust is rövidítve játszották, Hubay csak az első három ütemet, majd a szólóénekesek belépése (Etwas bewegter) előtti két ütemet játszotta (a Mátyás templom archívumában megőrzött zenekari szólamok alapján; ezekben német nyelvű bejegyzések is vannak). Műsoron volt még a koronázó prímás, Csernoch bíboros bevonulására Vavrincez *Ecce sacerdos magnus*-a, offertóriumra Sztojanovits *Ave maris stella*-ja Szügyi Kálmán szólójával, Foglár Krisztina hegedű-közreműködésével, Sárkány orgonakíséretével. Sztojanovits vezényelt, Sugár orgonált, a szólókat Sándor Erzsi, Durigo Ilona, Szügyi Kálmán és Vermes Jenő énekelte, a hegedűszólót Hubay Jenő játszotta.

A megkötött kompromisszum nem volt érdemtelen, Sándor Erzsi az Operaház koloratúrsztárja az első és egyetlen magyar énekesnő volt, aki a cs. és kir. kamaraénekesnő címet elnyerte, Durigo Ilona korábban már szerepelt a Mátyás templomban, később ő is világnagysággá vált. A két férfi szólista is az Operaház vezető tagja, Hubay tekintélye pedig kikezdzhetetlen volt.

Egy kérdés nyitva maradt: Erkel *Himnusz*-át miért kellett Sugárnak átdolgoznia, és miből állhatott ez az átdolgozás?

A koronázás miatt átrendezett templom alkalmi építményeinek lebontása két hétig tartott, az énekkar csak 1917. január közepétől tudott ismét működni.

A háború okozta nélkülözéseket jótékony célú hangversenyekkel igyekeztek csökkenteni. Áprilisban jótékony célú hangverseny keretében ismét előadták Liszt *Koronázási misé*-jét, a bevezetőt Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök mondta. Májusban a Zeneakadémián volt újabb jótékony célú hangverseny, ezen Beethoven *C-dúr misé*-jét adták elő. Mindkét alkalommal a templom műsorán szereplő rövidebb művek is elhangzottak.

1918 májusában a Zeneakadémián Liszt *Esztergomi misé*-jét adták elő, Sugár vezényletével.

1918 októberétől ismét a Történelem vette át a karmesterpálcát. Az egész hónapban, a sorozatos tüntetések miatt előállt izgatott légkörben, nincs is adat arra, hogy volt-e egyáltalán zenés mise.

Október 28–31. között zajlott le az „Őszirózsás” forradalom; Sugárt mint tüzér őrnagyot Kőbányára rendelték a nehéztüzérség parancsnokának. Így a templomba fel sem tudott jutni.

Halottak napján Vavrincez *Requiem*-jét Sztojanovits vezényletével üres templom előtt adták elő. Az ország lakói a politikával voltak elfoglalva.

1919. január 19-én vezényelt utoljára Sztojanovits a Mátyás templomban. Saját művével búcsúzott: az *F-dúr misé*-t erre az alkalomra kiszenekarra hang-

szerelte át. Talán maga is érezte, hogy ez az utolsó szereplése. Kilenc nap múlva, január 28-án, gyomorfekély következtében elhunyt.⁶ Haláláról a Vasárnapi Újság 1919. február 9-i száma kétsoros hírben emlékezett meg.⁷

Sugár a Munkanaplóban szeretettel emlékezett meg Sztojanovits búcsúvezényléséről, ezt érdemes idézni:

... Január 28 án d. u. ½ 6-kor halt meg Sztojanovits Jenő karnagy; még jan. 19-én dirigálta utoljára saját miséjét, melyet külön átírt kiszenekarra. Mintha érezte volna közelgő halálát; — nekem egyízben mondotta: 'el akarok búcsúzni a misémtől!' Miért? Kérdem én; mire ő ezt válaszolta: 'Tudod most oly világ van, ki tudja, vajjon megmaradnak-e a templomi ének és zenekarok.' Én nem hittem volna, hogy már akkor benne volt a halál csírája.

Az utolsó ténykedése 19-én volt; itt az tűnt fel nekem, hogy dirigálás közben 3–4-szer elejtette a karnagyi pálcát, — tehát már gyöngye volt. A mise előadása nagy örömet okozott neki, — s végén még külön megköszönte nekem, hogy az eléggé kényes orgonaszólamot kellőképpen érvényre juttattam, s még megígérte, hogy hálából ír nekem egy nagystílu orgonakompozíciót 4 tételben: A Balaton, — az utolsó tétele nagy vihar kellő orgonapedál evolúciókkal. — Bizony ezt már nem tehettem. —

R[equiescat]. I[n]. P[ace].

Jan. 30.

Jan. 31 d. e. 11 órakor temettük el Sztojanovits Jenőt a kerepesi úti temetőben. Igen sokan voltak temetésen, a Budai dalárda Hoppe vezénylete alatt, s a Polgári Dalkör Müller Károly dirigálása alatt énekelt gyászdalokat.

Febr. 7. Péntek

Requiem Sztojanovits J. lelkiüdvéért, rendezte e sorok írója. Demény Dezső, a Szent István Bazilika karnagya celebrálta a gyászmisé; közreműködött még a bazilika ének-kara is. Előadtuk Vavrincez M. G-mol requiemét...

A temetésről a Magyar Hírlap részletes beszámolót közölt, ebben az is szerepel, hogy a sírnál Sugár Viktor is beszélt; a temetés celebránsa és az énekkarok műsora azonban nincs megemlítve.⁸ A Requiem-et Sugár vezényelte, Sárkány orgonált. A szólókat Fittinger Elza, Kodolányiné Scapa Henriette, Mihályi Ernő, Ney Bernát és Rezik Béla énekelte.⁹

Az idézett beszélgetés 1918 végén vagy 1919 elején hangozhatott el, amikor az egész ország mélyponton volt. A háborút elvesztette, a monarchia széthullt, a forradalom mindent bizonytalanná tett, az országot minden irányból idegen megszálló hadseregek özönlötték el. Nélkülözés, elszegényedés lett úrrá az országon, már minden családnak megvolt a saját halottja, eltűnt, rokkanttá vált családtagja. Ebben a légkörben nem csoda Sztojanovits pesszimizmusa sem.

⁶ Budapesti Temetkezési Intézet Temetési és Koordinációs Osztály közlése.

⁷ Vasárnapi Újság LXVI (1919) 6. sz., febr. 9., 70.

⁸ Magyar Hírlap XXIX (1919) 28. sz., febr. 1., 5. Név nélkül.

⁹ Erről egyébként a Pesti Napló LXX (1919) febr. 6-i 28. számának rövid, név nélküli híréből is értesülhetünk.

Sztojanovits Jenőnek nem adatott meg, hogy működési idejét a templom sikeres időszakának tekinthessük. Ennek egyik oka az egész ország nehéz helyzete, mely az Együttes működését mind szellemi, mind anyagi téren károsan befolyásolta. A behívások, az egyre kiterjedtebb hadkötelezettség az egész együttes létszámát csökkentette, hangulatát nyomottá tette. Magát Sugárt is többször tényleges harci cselekményekhez hívták be.

A másik ok: az egyetértés hiánya az egyházi és zenei vezetés között. A templom plébánosa, Nemes Antal makáriai címzetes püspök rendkívül művelt ember volt, több könyv szerzője, de a zenét nem szerette, saját zenészeit nem becsülte. Láttuk, hogy gyakran saját templomának együttese ellen foglalt állást. Többször is képes volt arra, hogy saját együttese helyett katonai fúvószenekarokat hívjon meg a miséken való közreműködésre.

Gátló tényező lehetett Sztojanovits egészségi állapota is. Nincs adat arra, mikor kezdődhetett betegsége, lehet, hogy emiatt szerepelt csak ritkán. Ugyanakkor feladatait sokoldalúan, magas színvonalon látta el. Sugár jellemzése szerint „... *nagyműveltségű, sokoldalú ember volt, kitűnő komponista, — s ha akart, igen jó dirigens is, — különösen dalárdák vezetésében elsőrangú erő volt. — ...*”

Sokoldalúságára jellemző, hogy a templomban, ha kellett, vezényelt, ha kellett, orgonált, ha kellett, a basszuszólót is énekelte, akár vezénylés közben is. Jó hangja volt, ezt leányai is örökölték. A különösen ünnepélyes szertartásokon mindig ő vezényelt, de a hangversenyek többségének vezénylését átengedte Sugárnak (mint fentebb említettük). Elsősorban kóruskarmesternek tartotta magát, különösen férfikarok vezénylését vállalta szívesen. Jellemző, hogy advent és nagyböjt idején, amikor csak az énekhar szerepelt, ezeket az időszakokat mindig ő vezényelte végig. Számos a cappella vagy csak orgonás misét tanított be. Ugyanakkor pl. Beethoven *C-dúr misé-jét* vagy Mozart *Missa triumphalis-át* sohasem vezényelte, ezt mindig átadta Sugárnak.

Szerénységére jellemző, hogy saját műveit nem helyezte előtérbe. Miséjét csak két alkalommal vezényelte, s csak három motettája szerepelt rendszeresen a zenés misék műsorán; az *Ave maris stella-t* viszont igen gyakran énekelték.

Akik ismerték, kellemes, kissé talán bohém embernek tartották, jó szándékú segítőkészségét minden hozzá forduló tapasztalta. Munkatársai csak „Sztójkó”-nak hívták.¹⁰ Az idézett cikk szeretettel méltatja: „*Kedves, vidám ember volt, jóra való bohém, aki mindenkit szeretett, akit mindenki szeretett... Most, hogy meghalt ez a kedves, derék ember, az őszinte elismerés koszorúját kell a koporsójára tenni. A magyar kultúrának lelkes harcosa volt, sokat dolgozott, sokat szenvedett, sokat produkált, közte sok értékeset is...*”

Sugárral való viszonya mindvégig szívélyes volt. Támogatta a nála nyolc évvel fiatalabb Sugár elsőprő buzgalmú szándékait, nem volt rá féltékeny. Sugár is alkalmazkodóan, szeretettel közeledett hozzá, bár voltaképpen magát tartotta a templom zenei vezetőjének, aki kegyelettel viseltetik elődje iránt.

¹⁰ „Sztójkó”, *Magyar Hírlap* XXIX (1919) 26. sz., jan. 30., 3; név nélkül.

Nem adatott neki hosszú élet, 55 éves korában hunyt el. Egész életét megfeszített munkában töltötte. Ha egészségesen, nyugodt viszonyok között, tovább élhetett volna, bizonyára a Mátyás templom zenei élete is másképpen alakult volna. Az adott körülmények között Sztojanovits szolgálati ideje sem korszak-, sem stílusváltást nem eredményezhetett. A fentiek alapján még azt is mondhatjuk, hogy Sugár vezetői ideje 1913-ban kezdődött, s az első hat év Sztojanovits jó indulatú támogatásával zajlott le ahhoz, hogy teljesüljön Sugár nagy álma: ő lehessen a Mátyás templom karnagya.

Sztojanovits síremléke csak 10 évvel halála után készült el; az Országos Magyar Dalosszövetség kezdeményezésére a Székesfőváros emelte, felavatása 1929. november 3-án történt. Ezen a Budai Dalárda Szeghő Sándor vezényletével énekelte Sztojanovits népszerű dalait (*Hullámzó Balaton tetején, Kék nefelejcs*), Sugár Viktor pedig meghatott szavakkal emlékezett meg volt munkatársáról.¹¹

Ez a sír azonban nem jelentette az „örök nyugalmat”. 1953-ban a Kerepesi temető egy részét átadták a Ruggyanta gumigyárnak, így számos sír is megsemmisült, köztük Sztojanovitsé is. 1953-ban az Új Köztemetőbe helyezték át, 1971-ben azonban onnan is átszállították a Farkasréti temetőbe, ahol feleségével, leányával, Böhm Gyuláné Sztojanovits Adriennel, Böhm Gyulával, Böhm Krisztinával és Borsányi Ádámmal nyugszik egy sírban.¹²

*A kép forrása: A magyar muzsika könyve, ld. Irodalomjegyzék, 615.
(Sajnálatos módon Sztojanovits Jenőről egyelőre nem ismeretes jó minőségű fénykép.)*

¹¹ „Sztojanovits Jenő emlékünnepe”, *Magyar Dal* XXXIV (1929) dec. 1., 11–12. sz. 363–365; név nélkül.

¹² Budapesti Temetkezési Intézet Temetési és Koordinációs osztály közlése.

1934. november 18-án a Vigadóban nagyszabású hangversenyt rendeztek emlékére. Ezen egyházi és világi szerzeményei szerepeltek. Az egyházi műveket a Mátyás templom és a Bazilika egyesített énekkara a Székesfővárosi Zenekarral adta elő Sugár Viktor és Demény Dezső vezényletével, Sztojanovits Lily, Sztojanovits Adrienne, Závodszy Zoltán (tenor) és Koréh Endre (basszus) közreműködésével.¹³ 1934. november 23-án Sztojanovits három leánya és fia köszönő leveleket írt Sugár Viktornak¹⁴ s külön az énekkarnak, megköszönve a közreműködést s gratulálva a magas színvonalú hangversenyhez. A hangversenyről ünneplő kritika jelent meg, főleg a *Stabat mater* előadását emelve ki.¹⁵

Gyermekei közül három leánya édesapjuk nyomdokát követve a zenei pályát választotta, énekesnők lettek. 1919-ben énekertertett is alapítottak, amely itthon és külföldön sikerrel szerepelt, majd felbomlott. Ezek után a három leány a saját útját járta.

Sztojanovits Adrienne (Böhm Gyuláné, 1890–1976, alt) iskolai énektanárnő lett, 1913-tól 1959-ig, tehát 46 éven át a Szilágyi Erzsébet leánygimnáziumban működött. Ő, a magyar zenei élet nagy tekintélyű, nagyra becsült „Adi néni”-je alapította és tette világszínvonalúvá a gimnázium énekkarát. Kórusa Bartók és főleg Kodály műveinek bemutatásával és népszerűsítésével ért el nagy sikereket; Kodály nekik ajánlotta a *Pünkösddőlő*-t. Működését Liszt- és Kossuth-díjjal ismerték el. A vele egy sírban nyugvó Böhm Krisztina (1924–1966) és Borsányi Ádám (1916–1998) valószínűleg az ő gyermekei.

Sztojanovits Edit (Jandl Béláné, 1893–1963, mezzo) az Operaház, majd a Mátyás templom kórusának tagja lett. Férje, Jandl Béla, a Bazilika tragikus sorsú orgonistája volt: az I. világháborúban őt is behívták, Oroszországba vezényelték, ahol fogságba esett, eltűnt; soha nem derült ki, mikor, hol, hogyan halt meg, hol van eltemetve.

Sztojanovits Lily (dr. Kresz Károlyné, 1894–1986, szoprán), eredeti nevén Eulália. Eleinte a Mátyás templom kórusában énekelt, majd a templom és a Bazilika szólistájaként működött, ezután hangverseny-énekesnőként szerepelt. Később Svájcba költözött, Thunban élt, ott is halt meg. Itt közölt halálozási dátuma a lexikonokban sem szerepel. Három gyermeke volt.

Sztojanovits további leszármazottai között tudomásom szerint már nem volt zenész.

¹³ *A Zene* XVI (1934) 3. sz., nov. 15. 42.

¹⁴ A levelek a Mátyás templom archívumában vannak, ezeket Göblyös Péter külön is feldolgozta a Sugárnak írt levelekről írt, kiadatlan dolgozatában.

¹⁵ *A Zene* XVI (1934) 5–6. sz., dec. 1. 83; név nélkül.

Sztojanovits Jenő művei:

- Balették: *Új Rómeó* (1889, Operaház)
Csárdás (1890, majd 1904-ben felújítás, Operaház)
Tous les trois (1892, Operaház)
- Operák: *Ninon* (1898, Operaház)
Othello mesél (1917, Operaház)
- Operettek: *Tanácsos úr menyasszonya* (1884, Ferencvárosi Társaskör)
Peking rózsája (1888, Népszínház)
A kis molnárné (1893, Népszínház)
Papa leánya (1893, Népszínház)
Kis kofa (1903, Magyar Színház)
Portugall (1903, Magyar Színház)
Csókkirály (1908, Budai Színkör). Legsikeresebb operettje,
minden magyar zenés színházban játszották
Lengyel legionárius (1903)
Karikagyúrú (1915, Király Színház)
A sziámi herceg (1910, Budai Színkör)
Gésa-Gymnázium (1915, Ős Budavár mulató)¹⁶

9 iskolai daljáték, köztük: *Rege a csodaszarvasról*, *Jancsi és Juliska*, *János vitéz*,
Karácsonyi álom

Kórusművek: *Kossuth hymnus* (1902), női vagy gyermekkarra, zongorakísérettel
Férfikari átíratok: *Hullámzó Balaton tetején*, *Kék nefelejcs*, *Fekete szem éjszakája*,
Érik az, érik a búzakalász

Zongoramű: *Krizantém keringő*

Egyházi zene (különös, hogy egyházi műveinek megírásai dátuma egyetlen életrajzában sem szerepelt):

Missa sollemnis F-dúr (*Koronázási mise* néven is szerepel), 4 szólóhangra, vegyeskarra és nagyzenekarra, ennek kiséretkari átírata 1919-ből

Missa in honorem Sanctae Margaritae kétszólamú gyermek- vagy női karra orgonakísérettel. Sanctus és Benedictus tételét Jandl Béla írta

Rövid egyházi zeneművek:

Ave Maria Esz-dúr, szólóének, hegedű, zenekar, orgona

Ave Maria Esz-dúr (másik, rövid), ének, orgona

Ave Maria F-dúr, szólóének, orgona

Ave maris stella tenorszólamú, 3 szólamú női kar, zenekar. Legnépszerűbb egyházi műve

A következő oldalakon Sztojanovits Jenő Ave maris stella c. motettája a Máttyás templom archívumából.

¹⁶ BOZÓ Péter: „Az egyházzenesz operettje”, *Magyar Zene* II. évf. (2013) 3. szám, 297–315.

A BUDAVARI KOR. FŐTEMLŐM
ÉNEK ÉS ZENEKARA

Ave maris stella. 57

1.

Eugenius Sztojanovits Op.10.

Molto moderato.

The musical score is arranged in a standard orchestral format. The instruments listed from top to bottom are: Clarineti in C, Corni in F, Voce solo, Soprani, Atti, Violino solo, Violini, Viole, Violoncelli, Contrabassi, and Organo. The score includes various dynamic markings such as *ppp*, *pp*, *p*, and *mf*. A section of the score is marked *Solo*. The lyrics are written in Latin: "A-ve, a-ve ma-ris stel-la De-i ma-ter al".

S

2.

This musical score page contains two systems of music. The first system features a vocal line with lyrics in Latin: "ma, at... que... sem-per vir-go fe-lix ce-li por-ta". The vocal line is accompanied by a piano accompaniment. The second system features a vocal line with lyrics: "Stu-dens il-lud Sa-bi-o-ris re-gi-na-ma-nas in pa-ce mu-ni-tans Has-vae". The vocal line is accompanied by a piano accompaniment. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

cresc.
mf
f

ma, at... que... sem-per vir-go fe-lix ce-li por-ta

TUTTI

cresc.
mf
f
mf
f
mf
f
mf
f
mf
f
mf
f

p *cresc.*
mf
f
mf
f
mf
f
mf
f

p TUTTI
Stu-dens il-lud Sa-bi-o-ris re-gi-na-ma-nas in pa-ce mu-ni-tans Has-vae

mf
f
mf
f
mf
f
mf
f

f
mf
f
mf
f
mf
f

F

S SOLO Sol-ve vin-cula re-cto pro-fer lu-men cae-cis ma-la no-stra pel-le

A *T*

S no-na cuncta pos-sa

TUTTI Mon-stra te ex-se-matem

con espress.

sempre legato

4.

The musical score consists of several systems of staves. The top system includes a vocal line with the lyrics: *su-mat por-te pro-ces Qui pro no-bis na-tus tu lit os-se tu-er aus.* The score is marked *SOLO* and includes dynamic markings like *mf* and *ff*. The piano accompaniment includes *arco* markings. The second system of staves continues the vocal line with lyrics: *sin-gu-la-ris in-ter om-nes mi-tis nos cul-pis so-lu-tos mi-tis fac et cas-tos*. This section is marked *a tempo* and *TUTTI*. The score concludes with *ad lib.* and *a tempo* markings.

6.

Musical score for voice and orchestra. The score consists of two systems of staves.

The top system includes a vocal line and an orchestral accompaniment. The vocal line contains the following lyrics: "Chri-sto de-us Spi-ri-tu-san-to Tri-um-phan-tes". The orchestral part features woodwinds and strings with markings such as *cresc.*, *cres.*, and *dm.*.

The bottom system features a vocal line with the lyrics: "ho-nor u-ni-us A-men". The vocal part includes markings for *Solo* and *Tutti*. The orchestral accompaniment includes markings for *ppp*, *mf*, and *mp*.

7.

The image shows a page of handwritten musical notation. At the top, the page number '252' and the composer's name 'GÖBLYÖS PÉTER' are printed. A handwritten '7.' is in the upper right. The score consists of several systems of staves. The first system includes vocal parts with lyrics 'A... men!'. The second system features a piano part with dynamic markings 'p', 'pp', 'ppp', 'pizz', and 'sola'. The third system includes brass and woodwind parts with dynamic markings 'p' and 'pp'. A handwritten signature and date '1919. november 1. J. Göblyös Péter' are written in the bottom right corner of the score area.

Ecce sacerdos magnus, 3 szólamú egynemű kar, orgona
Ingrediente Domino, 3 szólamú egynemű kar, a cappella
Regina caeli, vegyeskar, nagy zenekar
Regina caeli, 3 szólamú egynemű kar, orgona; az előbbi átírata (?)
Stabat Mater, 4 szólamú vegyeskar, a cappella
Stabat Mater, 3 szólamú egynemű kar, orgona; az előbbi átírata (?)
Tantum ergo, vegyeskar, kis zenekar, orgona
Veni creator Spiritus, 3 szólamú egynemű kar, a cappella
Vexilla regis, 3 szólamú egynemű kar, a cappella

Kórusgyűjtemények:

Demény—Sztójánovits: *Római Katolikus Egyházi szertartások Karénekes könyve*.
 Rózsavölgyi és Társa, Budapest 1909
A Magyar Lant. Lampel, é.n.
Új Magyar lant. 1904.
Ünnepi daloskönyv elemi iskolák részére. Rózsavölgyi és Társa, Budapest 1909
Magyar Dalosok Nótakincse
Ünnepi Daloskönyv polgári fiúiskolák, gimnáziumok és reáliskolák számára. Bárd,
 1913
Ünnepi Daloskönyv leányiskolák és felsőbb leányiskolák számára. Bárd, é.n.

Tankönyvek:

Általános zeneelmélet I–II. 1911
Iskolai énektan polgári iskolák részére
Elméleti és gyakorlati harmónium iskola I–II. Rozsnyai, 1913

Előadás:

Állami feladatok a zenetanítás terén. Előadás Pécsen, 1906-ban, a Szabad Tanítás kongresszusán. Közlés: *A Zene* XVI (1934) 4. sz. nov. 15., 47–50

Ezek közül nyomtatásban az operák, balettek és operettek zongorakivonatai, a gyűjtemények, és néhány dal, zongoramű jelent meg. Egyházi művei közül a *Tantum ergo*, valamint a Demény—Sztójánovits énekeskönyvben nevével szereplő művek. Ebben az énekeskönyvben számos népének orgonakísérete is szerepel, de az nem derül ki, hogy ezek közül melyik Sztójánovits és melyik Demény munkája.

A Széchényi Könyvtár Zeneműtára az egyházi zeneművek közül az Esz-dúr *Ave Maria* Mikus Csák István általi átíratát őrzi 1923-ból basszusszólóra és orgonára, A-dúrba transzponálva. Ugyanott található az *Ecce sacerdos magnus* orgonaátírata Szalay Lajostól (*Hic sacerdos magnus* címmel) és az *F-dúr mise* Kyrie tételének orgonaátírata Sárkány Sándortól, évszám nélkül.

A templom repertoárja Sztojanovits Jenő működésének idejében

Misék

	Vezényelte				
	Sztojanovits	Sugár	Együtt	Összesen	
Auer: Nőikari mise (új, 1918)	1			1	
Beethoven: C-dúr mise (új, 1915)		18		18	1 hangverseny
Beliczay: F-dúr mise (1913)	9	6	9	24	
Bibl: C-dúr mise (új, 1916)	1			1	
Brosig: f-moll mise (1914)	6	1		7	
Brosig: Missa sollemnis (új, 1914)	1			1	
Demény: E-dúr mise (1913)	1			1	
Demény: e-moll mise (1914)	4			4	
Goller: Esz-dúr mise (új, 1914)	1			1	
Griesbacher: Kétszólamú mise (új, 1914)	2	1		3	azonos a női kari misével?
Leitner: G-dúr mise (új, 1916)			1	1	
Liszt: Esztergomi mise (új, 1918)		1		1	hangverseny
Liszt: Koronázási mise (új, 1916)	2			2	1 hangverseny
Mozart: Koronázási mise (új, 1914)	17	13	8	38	
Mozart: Missa triumphalis (új, 1916)		5		5	Spatzen-messe
Mozart: Requiem (új, 1916)	1			1	
Palestrina: Missa brevis (új, 1914)	1	1		2	
Palestrina: Missa Iste confessor (új, 1914)	1	1		2	
Rheinberger: C-dúr mise (új, 1914)	22	11	3	36	
Rheinberger: G-dúr mise (új, 1914)	9	7	1	17	a cappella
Sárkány: F-dúr mise (új, 1918)	2	1		3	
Schubert: G-dúr mise (1913)	19	6	5	30	
Schweitzer: d-moll mise (1914)	4	3	1	8	
Schweitzer: f-moll mise (1913)	1			1	
Schweitzer: g-moll mise (1913)	1	2		3	
Seyler: f-moll mise (új, 1914)	1			1	
Sztojanovits: F-dúr mise (1915) (új, 1918)	1+1			2	1918: átdolg.
Vavrinecz: c-moll mise (1914)	5	13	4	22	
Vavrinecz: D-dúr mise (1913)	1			1	
Vavrinecz: e-moll mise (1913)	12	18	7	37	
Vavrinecz: Esz-dúr mise (1915)		2		2	
Vavrinecz: Missa pastoralis (1913)	11	13	4	28	Karácsonyi mise
Vavrinecz: g-moll Requiem (1913)	9	3	1	16	+ háromszor nincs jelölve
Weirich: Missa sollemnis (új, 1914)	18	7	1	27	+ egyszer Zöld vez.

Összesen 34 mise, ezek közül 20 új betanulás vagy felújítás, 22 mise zenekaros; a 34 művet 347 alkalommal adták elő.

A két karnagy, Sztojanovits és Sugár repertoárja között nincs nagy eltérés, Sztojanovits repertoárja valamivel szélesebb volt, a 34 mise közül 29-et tartott műsoron, de Sugár is 21 misét vezényelt. Együttesen 12 mise előadásában vettek részt (a számok között átfedések vannak).

Sztojanovits 165, Sugár 133 alkalommal vezényelt egyedül, közösen 45-ször szerepeltek. Sztojanovits tehát a miseelőadások 47%-át, Sugár 38%-át vezényelte, 12%-ban működtek egyszerre. (3% jelöletlen, ill. Zöld vezénylése.)

Motették

	Vezényelte			Összesen
	Sztojanovits	Sugár	Bizonytalan	
Allegri: Miserere (új, 1914)	5	4		9
Bibl: Ave Maria (új, 1916)			1	1
Bogisich: Boldogasszony, Anyánk (új, 1914)	2			2
Bogisich: Szent Erzsébet ének (új, 1916)		1		1
Elewijck: Tu es Petrus (új, 1914)	1	5		6
Ett: Pange lingua (új, 1915)		1		1
Fehér: irgalmazz nekünk (?) (új, 1915)		1		1
Filke: Regina caeli (új, 1917)	1		1	2
Führer: Te Deum (1913)		4		4
Hoppe: Anima nostra (1913)	1			1
Hummel: Karácsonyi ének (1913)	4	4	3	11
Kosch-Helmesberger: Tantum ergo (1913)	1	2	1	4
Mozart: Ave verum (1915)	4	5	1	10
Müller: Ave Maria (új, 1914)	3	6	4	13
Palestrina: O bone Iesu (új, 1915)	1			1
Paradeiser: Ave Maria (1914)	2			2
Saint-Saens: Ave Maria (1913)	1			1
Schmidt: Te Deum (új, 1917)	8	3	1	12
Seyler: Laudate Dominum (új, 1918)	3			3
Sugár: Ave Maria (új, 1914)	3	18	1	22
Sugár: Dicsőség mennyben az Istennek	3			3 (új, 1918)
Sugár: Mennyből az angyal (új, 1918)	3			3
Sztojanovits: Ave Maria Esz dúr (új, 1917)	15	2	2	19
Sztojanovits: Ave maris stella (1914)	14	22	10	46 (átdolg., új, 1917)
Sztojanovits: Stabat Mater (új, 1914)	1			1
Sztojanovits: Tantum ergo (új, 1914)	8	2	1	11
Sztojanovits: Vexilla regis (új, 1914)	1			1
Vargyas: Királyhimnusz (új, 1914)	1			1
Vavrinecz: Beata es (1913)	1			1
Vavrinecz: Confirma hoc, Deus (1914)			1	1
Vavrinecz: Ecce sacerdos magnus (1915)	8	5	1	14
Vavrinecz: Gloriosus Deus (1916)	1	9	3	13
Vavrinecz: István király-ének (1914)	1			1 Ah, hol vagy 4/4
Vavrinecz: Libera (1916)	1			1
Vavrinecz: Regina caeli (1914)	1		1	2
Vavrinecz: Salve Regina (1915)		2		2
Vavrinecz: Tui sunt caeli (1913)	1			1
Vavrinecz: Veni Sancte (1915)	1			1
Victoria: Popule meus (új, 1915)	1			1
Zöld: Ah, hol vagy (új, 1918)		1		1
Zöld: Keresztények sírjátok (új, 1916)	5	3		8
gregorián Veni creator (új, 1916)		1		1
Goller: Nagyheti szertartáskönyv (1914-től, évenként, rendszeresen)				

Összesen 42 motetta —ezek közül 25 új betanulás vagy felújítás— 240 előadása. Sztojanovits 33 művet vezényelt 107 alkalommal (44%), Sugár 21-et 101-szer (42%), bizonytalan 15 mű 32 előadása (13%).

Megjegyzések

Sztojanovits repertoárjának áttekintésekor figyelembe kell venni, hogy a Vavrincez-repertoár nyomasztó súllyal nehezedett az együttesre, ezt már tudták, bármikor elő lehetett venni. A művek tetszetős volta miatt valószínűleg szívesen is adták elő, szívesen is hallgatták. A Székesfőváros szűkös támogatása miatt az együttes csak kamarajellegű lehetett, ez az előadható műveket határok közé szorította. Nagyobb igényű művek előadása csak kiegészítővel volt megoldható. A behívások, háborús bizonytalanságok is befolyásolták az ének- és zenekar működését. Sztojanovitsnak a repertoár kiépítéséhez alig hat —zilált— év állt rendelkezésére.

Misék. Kiterjedt gyakorlat volt misék egyvelegszerű előadása. Ugyanazon a misén több misének egy-egy tételét is előadták.

Ugyancsak érthetetlen, hogy Sztojanovits és Sugár miért váltotta egymást mise közben. Szintén érthetetlen, miért volt szükség arra, hogy ugyanazon a misén ugyanabban a hangfajban több szólista is közreműködjék. Ennek talán anyagi oka volt. Az viszont kétségtelen, hogy Sztojanovits és Sugár a misék repertoárját kiegyensúlyozottabbá tette.

Az énekkar magas színvonalára jellemző, hogy a két Palestrina-misé két héttel egymás után adták elő. Palestrina *Iste confessor* miséjéhez templomunk történetének érdekes epizódja fűződik: 1874. március 19-én, a Budai Egyházi Zeneegylet által rendezett hangversenyen a művet Liszt Ferenc vezényelte, akinek Sugár szerint ez volt egyetlen karmesteri szereplése templomunkban.¹⁷

Különös, hogy Haydn rövidebb miséi sem szerepeltek az előadott művek között. Mozart *Spatzenmesse*-je címét Sugár túl köznapinak tartotta, ezért változtatta meg —Várhelyi Antal személyes közlése szerint— a Kyrie trombitafanfárfjai alapján *Missa triumphalis*-ra. Ez a cím csak a Mátyás templomban volt használatos, Bárdos, Várhelyi, Kósa is ezen a címen vezényelte a misét, eredeti nevét csak Tardy állította vissza. Sztojanovits idejében mindig Sugár vezényelte.

Különös, hogy a Vavrincez- és Hoppe-korszakban előadott egyetlen Mozart misét, a B-dúr *Missa brevis*-t nem tűzték műsorra.

Beethoven C-dúr misé-jének nagyobb zenekari apparátusát csak ritkán tudták biztosítani, ezért a gyakoribb előadhatóság érdekében Sugár olyan orgonaszólamot készített, amely a hiányzó fúvósokat pótolta. Ezzel elvileg a mise kisebb létszámú zenekarral is előadható lett volna, a szólam technikai nehézségei miatt azonban valószínűtlen, hogy az orgonisták ebben a formában előadták volna. (Az orgonaszólam Sugár kéziratában és Sárkány Sándor másolatában a Mátyás templom kottatárában található.)

Seyler műveiről nem derül ki, hogy melyik Seyler: atya vagy fiú alkotása. Seyler József volt templomunk karnagya, viszont fia, Seyler Károly volt a termékenyebb és népszerűbb zeneszerző.

¹⁷ SUGÁR Viktor: *A Nagyboldogasszonyról nevezett* 10.

Vavrinecz *Karácsonyi misé*-je a Benedictusba hangszerelt 3, összehangolt kolump miatt a várbeli hívek megunhatatlan kedvencévé vált. Az azonban furcsa, hogy egész évben, a legkülönbözőbb időszakokban is előadták: pl. 1914 Nagybaldogasszony napján, 1918 pünkösdhétfőn is ez a mű volt műsoron.

A legnagyobb számban a második vonalban lévő ceciliánus zeneszerzők művei szerepeltek. Ezek a cappella vagy csak orgonakíséretet igénylő művek voltak, melyeket adventben, nagyböjtben kevés próbával is elő lehetett adni. Csaknem minden alkalommal az első sorban kóruskarnagyként kiváló Sztojanovits vezényelte őket.

Motették. A Vavrinecz-túlsúly helyét a ceciliánus szerzők ebben az időben közkeletű, technikailag egyszerű, de alacsony színvonalú, időnként kifejezetten giccses motettái vették át. A néhány, egyéb korszakból való mű egy része még Vavrinecz idejéből hagyományozódott a kórusra.

Függelék

A kevésbé ismert zeneszerzők és más, említett személyek életrajzi vázlata (a *Magyar Egyházzene*-re való utalásokkal):

Auer József: ?

Beliczay Gyula: XX (2012/2013) 375. 29. jz.

Bellovics Imre (1847–1921): zeneszerző, karnagy, énektanár. Prágában 1865 és '67 között Smetana tanítványa volt, majd Budapesten kórusokat vezetett, többek között a Budai Dalárdának is karnagya volt. Regens chori-ja volt az Egyetemi templomnak is. Igazgató karnagya volt a Budapesti Zenekedvelők Egyletének. Kórusműveket, iskolai énektankönyveket írt.

Bibl, Rudolf (1832–1902): egész életét Bécsben töltötte, a Stephansdom orgonistája, majd udvari karmester volt. Főleg egyházi zeneműveket, valamint orgona- és harmóniumiskolát írt. Műveit ma már nem játsszák.

Bogisich Mihály: XX (2012/2013) 372. 6. jz.

Brosig, Moritz: XX (2012/2013) 376. 35. jz.

Demény Dezső: XX (2012/2013) 375. 30. jz.

Durigo Ilona (Kasics Oszmánné, 1881–1943): világhírű mezzoszoprán; opera-, dal- és oratórium-énekesnőként egyaránt kiváló volt. Eleinte, Vavrinecz idejében a Mátyás templom szólistája; első említését 1909-ből találtam. Később külföldön élt, 1921-től a zürichi konzervatórium tanára volt, itt tanítványai közé tartozott Sztojanovits Lily is. 1937-ben hazaköltözött. Énekével számos hanglemezt is készült.

Elewijck, Xavier van (1825–1888): belga (flamand), Louvain-ban (akkor Löwen) élt egyházzenész, elméleti műveket, egyházi és világi zeneműveket írt.

Fehér Imre: ?

Filke, Max: XX (2012/2013) 376. 34. jz.

Goller, Vinzenz (1873–1953): a klosterneuburgi székesegyház karnagya, Bécsben az egyházzene zeneakadémiai tanára volt. Főleg egyházzenét írt, más

osztrák zeneszerzők műveit is népszerűsítette. Könnyű, tetszetős műveit jelenleg is játsszák. A Nagyhétre összeállított kitűnő kórusgyűjteményét a legutóbbi időkig használták.

Griesbacher, Peter (1864–1933): pap, regensburgi kanonok. Egyházi művei, kórusgyűjteményei a legutóbbi időkig népszerűek voltak. Nagyheti szertartás-könyvét kiterjedten használták. Műveiben a modern stílus felé közeledett.

Hoppe, Rezső: XXIV 3. szám (2018/19) 319–327.

Jandl Béla: XX (2012/2013) 379. 66. jz.

Kosch-Helmesberger, Albin: XX (2012/2013) 377. 51. jz., XXIII (2015/2016) 433.

Leitner Gusztáv: ?

Müller Károly (1888–1963): XXIV 4. szám (2019/20) 424.

Nemes Antal (1855–1941): jogi doktorátusának megszerzése után lett pap, működésének fő színtere a Mátyás templom volt, itt 1889-től kápláni, Bogisich Mihály utódjaként 1898-tól 1936-ig plébánosi rangban. 1912-ben makáriai c. püspök lett. A Mátyás templomról két könyvet is írt, ezeken kívül imakönyve, művészettörténeti, egyházi könyvei is megjelentek. Rendkívül művelt volt, a Magyar Országos Eszperantó Egyesület elnökévé is választották. A zenét nem kedvelte, a templom zenei életét nem támogatta, viszonya a zenei vezetőkkel (Sztojanovits, Sugár) mindvégig feszült volt.

Paradeiser Károly és János: XX (2012/2013) 378. 56. jz. Az utóbbi művei nagy számban találhatóak a budai Szent Ferenc Sebei (Erzsébet-apácák) templomának kottatárában. Ennek feldolgozása folyamatban van.

Rezik Béla (basszus, 1889–1973): karnagy, énektanár, a Székesfővárosi Énekkar korrepetitora, alapító tagja volt a Palestrina Kórusnak, számos egyéb énekkart is vezetett. Életrajza szerint 15 éven keresztül volt a Mátyás templom szólistája, de évszámokat eddig erre nem találtam.

Sándor Erzsébet (1885–1962): világhírű koloratúrszoprán, egyike a legkiválóbb magyar operaénekesnőknek. 1917-től cs. és kir. kamaraénekesnő, az első és egyetlen magyar énekesnő, akit ezzel a címmel kitüntettek. 1930-ban, tehát még életében felállították márványszobrát az Operaházban, Petri Lajos alkotását. Külföldön is, a rádióban is gyakran szerepelt.

Sárkány Sándor (1883–?): XXIV 4. szám (2019/20) 425.

Schmidt: ?

Schweitzer, Johann: XX (2012/2013) 376. 42. jz.

Seyler József (1778–1854): eleinte katonakarmester, majd 1808 és 1820 közt a Mátyás templom karnagya volt. Rudnay Sándor érsek meghívására az Esztergomi bazilika karnagya lett, bár ez akkor még nem épült meg; működését 1841-ig, nyugalomba vonulásáig az esztergomi Vizivárosi templomban látta el. Főleg egyházzenei műveket írt. Fia Seyler Károly: XX (2012/2013) 375. 31. jz.

Szügyi Kálmán (1888–1943): operaénekes, az Operaház sokoldalúan foglalkoztatott tagja volt, külföldön is, a rádióban is gyakran szerepelt. Nevét később Dalosra változtatta, de ez nem vált általánossá, továbbra is Szügyi néven tartották őt nyilván.

ABSTRACT

Jenő Sztojanovits, choirmaster of the Matthias Church

Jenő Sztojanovits (Hung. Sztojanovits Jenő, 4 April, 1864, Pest—28 January, 1919, Budapest) was a multifaceted, colourful personality of Hungarian musical life in the decades around the turn of the XXth century: a successful composer of stage works, choirmaster, church musician, purposeful organiser, teacher, editor and collaborator of journals, author of theoretical works. As the first conductor of the St. Stephen's Basilica in Budapest (consecrated in 1905), he organised in 1906 its choir and orchestra. He created the system of school music education in the capital. He organised various major civil choirs and orchestras still in operation today. Three of his daughters became singers. Adrienne (1890–1976) became a school teacher of vocal music. Working at the Erzsébet Szilágyi Girls' High School (Buda) from 1913 to 1959, she founded its choir and made it world-class. Her choir achieved great success by performing and promoting the works of Bartók and especially Kodály. From October 26, 1913 until his death on January 28, 1919, Sztojanovits was the choirmaster of the Church of the Assumption in Buda Castle (Hung. Nagyboldogasszony-templom), more commonly known as the Matthias Church (Hung. Mátyás templom), more rarely the Coronation Church of Buda. A detailed work diary of the whole period of his operation in the Matthias Church was kept by his deputy, the organist Viktor Sugár (Hung. Viktor Sugár 1872–1942). Sugár described the programme of each performance of the choir and orchestra, and added his own subjective, sometimes ironic or humorous comments on each event. The work diary, which is now kept in the archives of the Matthias Church, is not only an essential document of the history of the ensembles, but also an interesting collection of contemporary historical data. It also contains a description of the intrigues that preceded the coronation of King Charles IV (of the House of Habsburg) and his wife, Zita in the church on 30 December, 1916. Finally, the church ensemble was able to perform, among other works, Ferenc Liszt's Coronation Mass on the occasion of the coronation of the last Hungarian king and queen. The study analyses the repertoire of the choir and orchestra in the time of Sztojanovits from several points of view.

1. *külső lektor/external referee*: Dr. Bukáné Kaskötő Marietta/Marietta Bukáné Kaskötő PhD, ELKH BTK Zenetudományi Intézet, Magyar Zenei Történelmi Osztály/Eötvös Loránd Research Network, Research Centre for the Humanities, Institute for Musicology, Department for Hungarian Music History

2. *belső lektor/internal referee*: Dr. Déri Balázs/Balázs Déri PhD

Péter Göblyös (Hung. Göblyös Péter) is a retired radiologist, university lecturer (Semmelweis University, Budapest), former organist of the Matthias Church (Budapest), chronicler of the church's musical history. (drgoblyos@invitel.hu)